

Condiții morale în definirea și gestionarea securității internaționale

rezumatul tezei de abilitare

Parcursul mea academic a început într-o perioadă suficient de fluidă încât să fie desemnată și azi, într-un mod foarte ambiguu, drept „epoca post-Război Rece.” În domeniul Relațiilor Internaționale, Studiile de Securitate erau restructurate pentru a putea gestiona teoretic uriașele schimbări pe care le cunoștea lumea. Am fost atras de la începutul studiilor de această dinamică, pe care am încercat să o înțeleg, fie și parțial, în deceniile ce au urmat.

Această teză de abilitare este o încercare de a-mi prezenta cariera academică în cele mai importante puncte, fiind structurată în șase secțiuni. Prima dintre ele, introductivă, privește perioada studiilor și a fixării direcției carierei. În cea de-a doua îmi prezint opțiunea teoretică de natură constructivistă, precum și corolarul său metodologic, de ordin interpretativ. Cea de-a treia parte este dedicată celor mai importante teme de cercetare, al căror fir comun ar putea fi considerat urmărirea definirii reciproce a înțelesurilor suveranității și securității, cu o concentrare progresivă asupra condiționărilor morale din interiorul acestor procese. Partea a patra este dedicată activității didactice, încercând să marchez câteva dintre cele mai importante provocări pe care a trebui să le gestionez. Secțiunea următoare, dedicată participării la viața comunității academice de profil din România, este concentrată asupra unui grup de discuții în care sunt implicat de la înființarea sa în 2006. În final îmi prezint cele mai importante idei asupra modului în care, în situația în care voi fi acceptat pentru această poziție, mi-aș înțelege rolul de conducător de doctorat.

Sumara descriere a perioadei inițiale are drept scop sesizarea unor particularități ale educației primite. Formarea mea a avut loc într-un mediu intelectual foarte dinamic, în plin proces de definire, simultan divers și coerent, putându-mi urma interesul pentru Relațiilor Internaționale în timpul doctoratului. Subliniez, de asemenea, impactul pe care l-a avut faptul că am fost, alături de Andrei Miroiu, coordonator al primului *Manual de Relații Internaționale* apărut în România.

În secțiunea dedicată cadrelor științifice fundamentale îmi declar apartenența la curentul constructivist, în interiorul tradiției interpretative weberiene. Prezentarea opțiunii epistemologice a fost sintetizată în trei relații biunivoce dinamice, dintre agent și structură, între idei și interese și

între factorii materiali și cei ideatici. Pentru claritate, am preferat să îmi prezint ideile contrastant față de concepția celui mai cunoscut autor din interiorul acestei perspective, Alexander Wendt.

Urmând logica discutării perspectivei teoretice, m-am referit și la relațiile dintre poziția constructivismului cu celelalte mari orientări contemporane. Fără a relua aici argumente cunoscute, afirm doar că o discuție specială a fost rezervată legăturilor dintre constructivism și Școala engleză, comentată în literatura academică. Pe scurt, consider ca fiind extrem de fertile linii de interogare deschise de autori ai acestei Școli precum Hedley Bull, mai ales prin prisma intereselor mele actuale. Conceptul de „ordine” și considerarea problemei moralității sunt, după cum voi arăta, printre cele mai importante teme pe care le urmăresc în prezent.

Alegerile epistemologice conduc spre cele de ordin metodologic, fiind astfel în mod firesc un adept al opțiunii calitative. Pe de altă parte, recunosc rolul metodelor cantitative în definirea contextele sociale în care au loc interacțiunile de interes pentru cercetările pe care le proiectez.

În ceea ce privește temele de cercetare, în prezenta teză au fost discutate șapte dintre acestea. Punctul de pornire este reprezentat de teza de doctorat, în care îmi formulez pentru prima dată ideea fundamentală, directoare pentru studiile ulterioare, potrivit căreia înțelesurile „securității” și „suveranității” se co-definesc continuu în procese sociale din mediul anarhic. Pentru înțelegerea procesului, adaug acolo și „instituțiile internaționale” ca al treilea termen al relației. Dată fiind dimensiunea normativă imposibil de evitat în orice definiție a unui sistem de reguli ce guvernează interacțiunile din mediul internațional, adică a instituțiilor, teza a oferit prilejul deschiderii spre problematica moralității.

Relevanța moralității pentru cercetarea relației dintre suveranitate și securitate a devenit evidentă din momentul în care m-am concentrat asupra situațiilor care presupun amendarea punctuală a mediului anarhic, precum imperiul și hegemonia. Diferența dintre aceste două forme de dominație privește definirea și abordarea suveranității.

Un imperiu are nevoie, în opinia mea, de un argument ideologic al unității, vizibil și în ”ordinile post-imperiale” formate între statele ce îi succed după eventuala sa disoluție. Urmărind modul în care este înțeleasă și gestionată securitatea în asemenea spații particulare, dimensiunea morală a acestor legături m-a ajutat să identific și să definesc două ideal-tipuri diferite, din care pe unul l-am numit „ordine post-imperială orientată de norme”, distinct de cel guvernat de considerente de putere. Ulterior, am apelat la o categorie particulară a conceptului „imperiu”, „non-westphalic”, pentru a desemna Uniunea Europeană. Importanța dimensiunii normative

pentru înțelegerea UE este evidentă în modul în care aceasta își definește natura și prezența externă, mai ales în aspectele care privesc gestionarea securității.

În privința hegemoniei, în două studii la care sunt co-autor alături de Radu Cucută, am folosit o definiție a acesteia care adaugă puterii și capacitatea de a propune modele și norme. În primul dintre articole am identificat patru straturi diferite ale hegemoniei în politica actuală, dintre care în cel puțin trei elementul moral este indiscutabil. Aceeași observație poate fi menținută și pentru cel de-al doilea articol, privind influența exercitată de UE în vecinătate.

Direcția preocupărilor actuale este cel mai clar sugerată de un proiect de cercetare al cărui director am fost. Pornind de la relativa inadecvare a multor concepte și perspective consacrate pentru abordarea problemelor contemporane, am definit comunitățile politice relevante ca fiind unite de moralitatea comună a grupului, a cărei marcă ar fi legitimarea socială a folosirii violenței. Proiectul a avut o componentă comună și mai multe individuale, fiecare membru al echipei putând să își urmărească propria agendă. În partea sa comună am apelat la un chestionar tradus în cinci limbi, pe care l-am trimis cercetătorilor socialului din întreaga lume. În această teză prezint unul din studiile mele, pe care l-am publicat despre trei ipostaze diferite ale războiului contemporan.

Declanșarea războiului din Ucraina m-a făcut să îmi ridic întrebări asupra dinamicii ordinii internaționale. Folosind ca punct de plecare definiția acesteia, cu puternică nuanță normativă, dată de Bull și adaptând-o într-o manieră constructivistă pentru a putea sesiza schimbarea, am pornit de la a afirma dominația valorilor liberale în epoca post-Război Rece. În interiorul acestei ordini am diferențiat o logică statocentrică wilsoniană de una cosmopolitană kantiană. În esență, afirm că în ultimele trei decenii a variat preeminența uneia dintre ele în fața celeilalte. Războiul a reafirmat vizibil fundamentele wilsoniene ale ordinii internaționale, cu componente ale celei kantiane.

În fine, ultima cercetare discutată în teza de abilitare este abia într-un stadiu incipient și privește schimbările eticii militare românești din perioada național-comunismului până azi, prezentând de asemenea câteva direcții de cercetare care se deschid. Chiar dacă încă relativ confuz, acest nou proiect este în esență un alt mod de a privi aceleași chestiuni care mă preocupă.

Trecând acum la secțiunea dedicată activității didactice, construită în jurul cursurilor de Teorii ale Relațiilor Internaționale și Studii de Securitate, m-am concentrat asupra două etape diferite ale acesteia. Prima dintre acestea, între 2006 și 2012, a fost în cadrul Facultății de Științe Sociale și Administrative a Universității „Nicolae Titulescu” din București, marile probleme ținând de reconstrucția instituțională și auto-percepția studenților. În schimb, în 2012, când am

devenit titular în cadrul Departamentului de Relații Internaționale și Integrare Europeană a SNSPA, provocările au fost date de așteptările create de imaginea de universitate de elită. În această secțiune îmi fac cunoscute și convingerile pedagogice, centrate pe implicare, oralitate, dezbateri, încercând simultan să mă adresez grupului și fiecărui student în parte.

În partea dedicată participării la viața comunității academice naționale m-am concentrat pe activitatea din interiorul unui grup informal de discuții (Grupul de Studii Avansate în Relații Internaționale – GSARI) care există din 2006. De-a lungul timpului, GSARI a organizat dezbateri, prelegeri, chiar cursuri menite să suplinească anumite lipsuri din pregătirea studenților. Proiectul de cercetare mai sus menționat a început de la o discuție din cadrul Grupului, iar în derularea sa au fost implicați toți membrii săi de bază. GSARI întreține contacte cu unul similar din Cluj-Napoca, elementul comun fiind organizarea unor conferințe studențești și având la ora actuală și un proiect comun, al unei introduceri în cercetare sub forma unei cărți dedicate studenților.

Teza se încheie cu o secțiune în care îmi prezint ideile asupra dezvoltării și sprijinirii doctoranzilor. În ceea ce privește orientarea cercetării, îmi văd rolul mai cu seamă în clarificarea și structurarea temei, urmărind în particular coerența internă a întregului demers. Refuz astfel în principiu o orientare prea strictă a investigațiilor științifice. Pentru construirea abilităților pe care le consider necesare oricărui cercetător am în vedere două tipuri fundamentale de dezbateri, indiferent de formula de organizare. Mai întâi, o aceeași temă ar urma să fie discutată din mai multe perspective. O altă logică ar urmări istoria politică și intelectuală din spatele unor idei considerate cu valoare universală tocmai pentru a surprinde eventualele inadvertențe, adică ceea ce ar fi, din punctul meu de vedere, locul preferat de căutare și definire a oricărei cercetări din domeniu. Cercetarea este, în definitiv, o aventură cognitivă în necunoscut, iar rolul meu ar fi de a-i pregăti pe cei care ar alege acest drum sub coordonarea mea să îl înceapă cu cele mai bune instrumente și aptitudini.